

„Kalevipoja“ kool

Möödunud sajandi teise poole keskpaiku võttis Rakveres hoo-
gu rahvuslik liikumine, mis
kutsus siin ellu kolm eesti seltsi —
«Tuletõrje Selts», «Õõpik» ja «Kale-
vipoeg», mille registreeritud nimetus
oli «Viru Eesti Selts «Kalevipoeg»».
Põhikirja esimese punkti järgi oli
viimase ülesandeks «... eestlaste
arendamine, kaasabi vene keele levi-
tamiseks nende keskel, nende kom-
mete õilistamine ja taulu maitse
ning oskuse parandamine.» Põhikir-
ja teise punkti alusel oli seltsil
õigus selle eesmärgi saavutamiseks
«... avada koole, asutada laulukoor-
re ja mõjutada eestlaste lähenda-
mist kõigile venelikkusele.»

Seltsi põhikiri kinnitati 10. sep-
tembril 1877. aastal. Arvatavasti te-
gutseti aga juba aastapäevad vaa-
rem, sest «Seltsi liikumata varan-
duse raamatus» on mingisugune
daatum «16. veebruar 1876».

Seltsil oli algul Rakveres suu-
rem maatumik¹⁾ koolimajaga, kus
töötasid kolm õpetajat kolmes klas-
siruumis. Esialgselt läks kõik hästi
ja sellest virgutatuna laiendati te-
gevust ning hakati välja andma
ajalehte «Valgus». Laialdane tege-
vus käis aga üle jõu ja andis selts-
sile laostava hoo. Kui siis veel
tulekahju koolimaja tuhhunnikuks

muutis, ei olnud seltsil Rakveres
enam tegutsemisvõimalust. 1885.
aastal koliti Haljala kihelkonda, kus
oli rohkesti liikmeid. President Ja-
kob Valleri majas leidsidki selts ja
kool ühes koolijuhataja Jakob Kip-
siga ajutise ulualuse. Sellega oldi
nagu esialgsetest raskustest üle.
Loomulikult muutus selts nüüd Sa-
latse ja selle ümbruskonna seltsiks,
sest mujalt pärinevad liikmed selle
vastu enam huvi ei tundnud ja võor-
dusid. Rakveres asuv koolikrunt
ühes mingisuguse vana majaga anti
esialgselt rendile ja müüdi.

Varsti tekkisid aga lahkkelid Ja-

¹⁾ Praegu Karja tn. krundid nr.
11 ja 13.

kob Valleri ja seltsi vahel. Selle
tagajärjel oli kool sunnitud tema
majast välja kolima. Valter ise aga
loobus presidendikohast. Mäe talu
peremehe Juhan Weinmanni vastu-
tulekul viidi kool tema majasse.
Uue koolimaja vajadust tunni nüüd
selgesti, kuid raskustest ei osatud
üle saada. Jooksvad kulud, nagu
kooliõpetaja palk, ahjuküte, kooli-
teenija tasu jne., kaeti küll õppe-
maksudest ja pidudest laekunud
summadest, ent uue maja ehitami-
seks ei leitud kuskilt sissetulekuid.
Kaaluti pikalt ja laialt. Lõpuks lei-
ti siiski lahendus ja paremini, kui
osati arvata. Salatse küla pärispe-
remees Juhan Weinmann, seesama,
kelle majas kool nüüd asus, andis
seltsile oma talu krundist kahe va-
kamaa suuruse ehitusplatsi 99 aas-
taks rendile. Aastarent oli kaheksa
rubla. Esimesel aastal ta aga loo-
bus sellest. Viis ümbruskonna meest
nõustusid ehitama koolimaja oma
kulul, kui selts maksab majasse ma-
hutatud kapitali pealt neli protsen-
ti ja annab võla kustutamiseks igal
aastal selleks korraldatud ühe peo
puhta sissetuleku ning jätab võla
tasumiseks maja selle ehitaja nime-
le. Paremat lepingut ei olnud tahta-
gi ja eeltöödega ehitamiseks hakati
kohe peale.

1886. aasta 14. septembril pühitse-
ti koolimaja nurgakivi. Sinna olid
motiivina sisse raiutud «Kalevipo-
ja» XX loo 812. ja 813. rida:

**Kalevite kanget kaela
Saa ei kütke kinnitada.**

1887. aasta sügisel oli koolima-
ja valmis ja õppetöö algas uues,
avaramas ruumis. Kool töötas ühes
klassiruumis nelja-aastase kursuse-

ga. Külakoolides kestis õpetus sel
ajal 15. oktoobrist kuni 15. aprilli-
ni, «Kalevipoja» koolis oli aga õp-
peaeg võrdne linnakoolidega — al-
gus 10. augustil ning lõpp 1. juu-
nil (vana kalendri järgi). See aval-
das soodsat mõju õppetöö eduks-
sele. Erilist rõhku pandi vene kee-
lele ja selle tõttu pääsesid lõpetajad
kroonukoolide viiendasse jakku
(klassi).

Seltsi põhikirja järgi võisid sel-
les koolis õpetajaks olla ainult se-
minari lõpetanud, kes oskasid va-
balt vene keelt. Neid valis seltsi
peakoosolek ja kinnitas õppering-

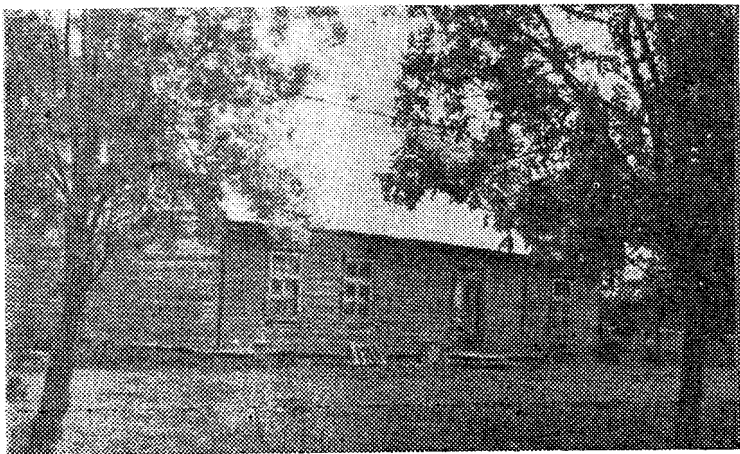
honna kuraator rahvakoolide inspek-
tori ettepanekul. Kool kuulus sise-
ministeeriumi alla, kuid ei saanud
sealt mingisugust toetust. Alles
1902. aastal, kui see õppeasutus
hakkas alluma haridusministeeriu-
mile, ja kooliõpetaja valimine läks
seltsilt ministeeriumi kätte, võeti
ka kooliõpetaja palk (360 rubla) riigi
kanda.

Nüüd oleks võinud lähedamalt
elada, sest majanduslikud kulud ei
teinud ülepääsmatuks raskusi. Häda
tuli teiselt poolt. 1903. aastal asu-
tati Vihula 2-klassiline ministeeriu-
mikool. See töötas esialgselt endise
külakooli ruumides, 1904. aastal ehi-
tati aga selle tarvis Käntsas uus pae-
kivist koolimaja. Ministeeriumikool
oli riigi ülalpidamisel ega nõudnud
kohalikult rahvalt erilist jõupingut-
tust. Salatse koolile oli see tuge-
vaks võistlejaks, sest uues koolis
ei vajatud kooliraha. Kerkis kogu-
ni küsimus, kas sulgeda «Kalevipo-
ja» kool või viia see teise kohta,
kus ei ole võistlejat. Et aga Metsi-
ku külakool sel ajal seisma jäi ja
väikestel lastel oli Käntsalt kaugel
käia, jäi «Kalevipoja» kool siiski
püsima, ent töötas ainult külakooli
õppekava raamides. Esimese maail-
masõja ajal üleskerkinud raskuste
tõttu «Kalevipoja» kool ikkagi sule-
ti.

Nagu eespool nimetatud, oli Sa-
latse esimeseks kooliõpetajaks Ja-
kob Kips. Tema lahkudes tuli sinna
kooliõpetaja Juhan Unblia. Need
kaks meest panid koolielule Salat-
sel põhja ja oskasid äratada rahva
huvi selle vastu. Koolitöö ei olnud
seal kerge. Juba töötamine nelja
kuussiga unes ruumis nõudis tuge-
vat jõupingutust. Kuid selle kõrval
oli veel seltsielu. Kooliõpetaja oli
ühtlasi seltsi kirjatoimetaja ja nii
langes tema õlgadele raske koorem.
Pärastpoole oli tasuks 25 rubla aas-
tas, kuid see ei vastanud töökoor-
musele. Peale selle tuli kooliõpetaja-
jal esineda peaaegu igal piduõhtul
mingisuguse kõnega. See nõudis ka
ettevalmistamist. Kuigi oli moodus-
tatud pidutoimkond ja kõik muud
vajalikud isikud seltsi liikmete hul-
gast, ei saanud nad sageli oma üles-
annetega hakkama ja kooliõpetaja
pidi neid nii nõu kui ka jõuga abis-
tama. Sellest siis ka tuli, et kooli-
õpetajad ei püsinud seal kuigi kaua.

Pärast kooli sulgemist jäi selts
tegutsema vaid kohaliku haridus-
seltsina ja kasutas kooliruumi pidu-
saalina. Sellekohaselt võttis selts
kodanliku valitsuse ajal endale
uueks nimeks «Eestimaa Rahvaha-
riduse Selts «Kalevipoeg»» ja jättis
välja põhikirjast kõik need kohad,
mis mainisid heanaaberlikke suhteid
vene rahvaga.

Hilisematel aastatel otsis Vihula
Vabatahtlik Tuletõrje Ühing «Ka-
levipojaga» ühendust ja kavatses
koolimaja üle viia Vihulasse. See
jäi aga kavatsuseks, sest ma-
ailmasõja eelvalud tõid muid asju
päevakorraks.

«Kalevipoja» seltsi koolimaja Salatsel.

L. Pajose foto